Vaksinering av sau

Forfatter
Tore Skeidsvoll Tollersrud, HT-sau, Animalia

Sammendrag
Det er snart vår og tid for vaksinering av sauene før lamminga. Riktige vaksiner til rett tid har stor betydning for sjukdomsrisiko og tilvekst utover i sesongen.

Publisert
2017

Referanse
Sau og Geit Nr.1/2017

Utskriftsdato
26.04.2024 www.fag.nsg.no

Vaksinering av sau

Tekst: Tore Skeidsvoll Tollersrud og Vibeke Tømmerberg, spesialveterinærer i HT-sau, Animalia. **Foto:** NSG

Det er snart vår og tid for vaksinering av sauene før lamminga. Riktige vaksiner til rett tid har stor betydning for sjukdomsrisiko og tilvekst utover i sesongen.

Hvilke sjukdommer er det vanlig å vaksinere mot?

I de fleste sauebesetningene i Norge vaksineres det rutinemessig mot sjukdommer forårsaka av klostridiebakterier. Disse bakteriene finnes normalt i tarmen og miljøet, men kan gi sjukdom om de kommer inn i sår, eller ved at bakterien oppformerer seg unormalt mye i tarmen. De viktigste klostridesjukdommene vi vaksinerer mot er pulpanyre, mens andre av betydning er bråsott, malignt ødem og stivkrampe.

En del besetninger blir i tillegg vaksinert mot «pasteurellose» som er en lungebetennelse eller blodforgiftning forårsaket av bakteriene *Bibersteinia trehalosi* og *Mannheimia haemolytica* (tidligere *Pasteurella*). Vaksinene som er registrert i Norge i dag er Tribovax®, Covexin 8® og Ovivac P®. Alle tre beskytter mot de vanligste klostridiebakteriene, mens Ovivac P® i tillegg gir en viss beskyttelse mot pasteurellose.

Vaksinasjon mot klostridieinfeksjoner

Første gang et dyr vaksineres, bør det ha to doser med 4-6 ukers mellomrom for å oppnå en tilstrekkelig immunrespons. For klostridievaksiner til sau er erfaringen at under våre driftsforhold kan mellomrommet strekkes til 4-5 måneder. Seinere trenger man bare gjenta vaksinering en gang i året. Vaksinasjonsprogrammet må tilpasses forholdene i hver enkelt besetning.

Påsettlam: Påsettlammene bør vaksineres to ganger før første lamming, ellers vil antistoffproduksjonen være dårligere og vare i kortere tid enn hos dyr som er grunnvaksinert. I praksis er det to vanlige måter å gjøre dette på:

- Første dose gis etter innsett om høsten, mens andre dose gis samtidig med revaksinering av de voksne søyene før lamming. Fordelen med høstvaksineringen er at den samtidig vil beskytte mot klostridiesjukdommer ved sterk fôring om høsten.
- Påsettlammene vaksineres to ganger før lamming med ca. 4-6 ukers mellomrom, andre gang sammen med de voksne søyene.

I besetninger der påsettlammene ikke pares den første høsten, anbefales det allikevel å grunnvaksinere dem det første året for å beskytte mot sjukdom.

Voksne søyer: I slutten av drektigheten overføres immunstoffer fra blodet til juret, og målet er å vaksinere søya på et tidspunkt som gjør at antistoffnivået i råmelka er på topp rundt fødsel.

- For å få best mulig effekt av vaksinen i hele besetningen med ett besøk av veterinær, bør flest mulig av søyene vaksineres 2-6 uker før forventet lamming. Da må man vite når lammingen starter og slutter, og når hovedtyngden er. Søya bør ikke vaksineres nærmere lamming enn to uker.
- I besetninger som har lamming spredt over lang tid kan det være en fordel å vaksinere i to omganger. Hvis det bare er mulighet for ett besøk, bør det være om lag to uker før de første lammer.

og skrint beite, er behovet for vaksinering antageligvis lite.

Vaksinasjon mot pasteurellose

For å bestemme om det skal brukes en kombinert vaksine (Ovivac P®), må man ta utgangspunkt i om pasteurellose tidligere har vært et problem i den aktuelle besetningen som skal vaksineres.

I områder med mye sjodogg, og til kopplam, bør det brukes en kombinert vaksine. Grad av beskyttelse vaksinen gir vil variere ut fra hvilken bakteriestamme som forårsaker sjukdom i besetningen, siden ikke alle typene er dekket opp i vaksinen. Disse sjukdomsfremkallende bakteriene er vanlige hos sau og ulike stressfaktorer som værforhold, andre infeksjoner og dårlig inneklima i fjøset vil gjøre dyra utsatt for sjukdom. Har man problemer med pasteurelloseutbrudd i en besetning, er det i tillegg til vaksinering viktig å ta tak i forhold som har med miljøet og drifta å gjøre.

- Siden vaksinen ikke gir en spesielt god beskyttelse er det viktig at grunnvaksineringen omfatter to doser.
- Lam fra vaksinerte søyer vil være beskyttet av antistoffer fra råmelka i ca. 4 uker (altså kortere varighet enn klostridievaksinen). I besetninger som har problemer med pasteurelloseutbrudd hos lam om våren, kan man forsøke grunnvaksinering av lamma fra ca. 4 ukers alder. Ved spesielle problemer, eller dersom lammene har fått for lite råmelk, kan man vurdere å vaksinere på et tidligere tidspunkt.

Andre vaksiner som er aktuelle om våren

En rekke ulike bakterier kan være årsak til leddbetennelse hos lam, og rødsjukebakterien (*Erysipelothrix rhusiopathiae*) er blant disse. Ved høyt smittepress kan dette forårsake utbrudd hvor mange lam får leddbetennelse, ofte i flere ledd. I besetninger hvor leddbetennelser forårsaket av rødsjuke er påvist, kan forebyggende vaksinering være aktuelt. Det brukes da en vaksine mot rødsjuke som vanligvis brukes til gris. Vaksinen gis to ganger før lamming på samme måten som for klostridievaksinene slik at immunstoffer overføres i råmelka.

Bivirkninger ved vaksinering

Det brukes om lag en million doser vaksine til sau i året i Norge og det meldes ikke om mange bivirkninger. Den vanligste bivirkningen etter vaksinering av sau er forbigående sturing og matleihet, mild feber og stivhet. Det er også blitt rapportert om mer alvorlige reaksjoner som kasting og at det kan utløse stoffskiftesjukdommer som melkefeber og ketose. Byller på stikkstedet etter vaksinering er en annen kjent bivirkning. Alle bivirkninger skal rapporteres til Legemiddelverket.

Forebygging av bivirkninger ved vaksinering

- Dyra skal stresses minst mulig i forbindelse med vaksineringen, og dette er spesielt viktig når søyene er høydrektige. Klipping er en annen stressfaktor for søyene om våren og det bør som et minimum gå noen dager mellom klipping og vaksinering.
- Legg til rette for rolig håndtering og ha nok hjelp og grinder tilgjengelig.
- Bare friske dyr skal vaksineres. Dyr som er tynne, sjuke eller har mangeltilstander er mest utsatt for bivirkninger.
- Kombinasjonsvaksiner med pasteurella har en noe større risiko for bivirkninger. Vurdér behovet i samråd med veterinær.
- Vaksinering av våte, uklipte og skitne dyr gir større risiko for byller på stikkstedet.

Lam fra uvaksinerte søyer: Disse lammene bør grunnvaksineres etter det regimet og fra den alderen som er angitt i Felleskatalogen (varierer litt mellom vaksinetypene).

Lam fra vaksinerte søyer: Lam fra søyer som er vaksinert mot klostridieinfeksjoner, og som har fått nok råmelk, vil være beskyttet i ca. 12 uker. Sjukdomsutbrudd på fjellbeite er sjelden noe problem, men når lammene kommer hjem fra utmarksbeite kan enkelte flokker få problemer. Dette skyldes at lammene ikke lengre har antistoffer fra råmelka samtidig som flytting av dyra fra fjellbeite gir et brått fôrskifte. I slike flokker må man prøve å gjøre overgangen fra utmarksbeite til høstbeite så liten og gradvis som mulig, og i tillegg vurdere vaksinering.

Værer: Skal også vaksineres, da med to injeksjoner for grunnimmunisering (på samme måte som påsettlamma), etterfulgt av årlig revaksinasjon.

Driftsformer med behov for ekstra vaksinering

Intensiv fôring og brå overgang til fôr med mye lettfordøyelige karbohydrater og proteiner disponerer for oppvekst av klostridier i tarmen. I noen driftsformer kan det være nødvendig å vaksinere lammene utover i beitesesongen.

- Kopplam: Kopplammene er utsatt for pulpanyre på grunn av intensiv fôring og bør derfor vaksineres hvis det er problemer med sjukdom på disse. Det finnes dessverre lite dokumentasjon på når kopplam bør vaksineres, og selv om det er angitt at de er beskyttet i 12 uker gjennom råmelka, ser man i noen tilfeller at kopplam på intensiv oppfôring må vaksineres allerede ved 4-6 ukers alder for å unngå sjukdom.
- Hjemmebeite sommer: Lam som går på kraftig kulturbeite hele sommeren eller får mye kraftfôr, må i noen tilfeller (selv om søya er vaksinert) vaksineres allerede ved 8-12 ukers alder, og de bør få to injeksjoner med 4-6 ukers intervall for å oppnå full beskyttelse.
- Høst: Det anbefales å vaksinere lam som sluttfôres med mye eller fri tilgang på kraftfôr eller at de går på spesielt frodige beiter. Lammene bør ikke settes på full kraftfôrrasjon før ca. 14 dager etter vaksinering siden det tar litt tid før man får effekt av vaksinen.

Utegangerdrift («villsau»)

I praksis vaksineres «villsaubesetninger» sjelden. Siden man har for lite informasjon om sjukdomsforekomst ved denne driftsformen, er det vanskelig å si om dette er riktig eller ikke. Det er fornuftig å ta utgangspunkt i tidligere sjukdomsproblemer, lammingsregime, beitebruk og tilleggsfôring for å avgjøre om besetningen bør vaksineres. Hvis dyra holdes i utegangerdrift med lite tilleggsfôring ▶

Når søya vaksineres i løpet av drektigheten, vil råmelka inneholde immunstoffer mot de smittestoffene det vaksineres mot, i tillegg til immunstoffer mot andres smittestoffer søya har vært i kontakt med. For at lammene skal få beskyttelse gjennom råmelka, er det en forutsetning at de får tilstrekkelig mengde råmelk i rett tid etter lamming. Lam trenger minst 1,5 til 2 dl råmelk per kg kroppsvekt i løpet av det første levedøgnet.
Foto: Mina Klaseie, Animalia